

سال یازدهم / زمستان ۱۴۰۱

کاوشی در مفاهیم فرهنگ صلح و طراحی الگوی مفهومی (روش کیفی)

• مهتاب حاتمی^۱، محسن شهبازی عامری^۲

DOR:20.1001.1.38552322.1401.11.45.2.2

چکیده

صلح از قدیمی‌ترین آرمان‌های بشری است و همواره انسان‌ها چه از نظر تئوریک و چه به لحاظ راه‌حل‌های عملی مقطعی در تلاش چاره‌جویی برای رسیدن به آن بوده‌اند. افزایش تعاملات و روابط انسانی باعث گردیده تا مفهوم صلح در حیات انسان‌ها با امره شدن قواعد حقوق بشر به عنوان اولین و مهم‌ترین هدف به صورت فرهنگ صلح ظهور یابد. این تحقیق این تحقیق که یک پژوهش بنیادی از نوع توصیفی-اکتشافی است، تلاش شده تا بر مبنای روش «داده بنیاد» در مطالعات علوم انسانی، الگوی فرهنگ صلح را متناسب با روش تحقیق و اهداف ارائه نماید. معرفی مفاهیم، مقوله و فرا مقوله‌های رویش یافته از درون داده‌ها تا رسیدن به اشباع، مورد مطالعه قرار گرفت. الگوی فرهنگ صلح در ۵ طبقه اصلی با مقولات شناخت و آگاهی، مهرورزی و خردگرایی به عنوان مشخصه‌های فرهنگ صلح؛ عوامل تقویتی با مقولات فناوری‌های نوین رسانه‌ای و مسئولیت اجتماعی؛ طبقه عوامل شکل‌دهنده شامل: ساختارهای فرهنگی و آموزش؛ طبقه پیامدها شامل: شهروند جهانی و امنیت پایدار و طبقه موانع شکل‌گیری شامل صفات ناپسند و سیاسی‌گرایی احصاء گردید.

کلیدواژه‌ها: صلح، فرهنگ، فرهنگ صلح، الگوی مفهومی. داده بنیاد

۱ دانشگاه پردیس بین‌المللی قشم، گروه مدیریت فرهنگی، mahtab.h87@gmail.com

۲ دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، mohsen.amerishah@gmail.com

۱- مقدمه و بیان مسأله

منازعه به عنوان بخشی جداناپذیر از زندگی اجتماعی و سیاسی انسان‌ها است و نمی‌توان آن را انکار کرد. آنچه که برماست این است که بتوانیم این منازعات را درک و مدیریت نماییم و موجودیت آن را بپذیریم. مفهوم صلح به معنای فقدان تهدید و جنگ و برقراری آرامش در حیات، روابط و تعاملات اجتماعی انسان‌ها و به تبع آن روابط کشورها با یکدیگر، باعث گردیده است تا رؤیای زیبای ایجاد، حفظ و تداوم صلح در نزد بشریت و جامعه بین‌المللی همواره به عنوان اولین و مهم‌ترین هدف جامعه امروزی در قالب فرهنگ صلح است. وظیفه ساختن فرهنگ صلح نیاز به یک اقدام جامع آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و مدنی دارد که در آن هر فرد چیزی برای یادگیری و چیزی برای اشتراک‌گذاری دارد. صلح یک فرآیند مثبت، پویا و مشارکتی است که ذاتاً با مردم‌سالاری، عدالت و توسعه برای همه پیوند خورده است که در آن تفاوت‌ها مورداحترام است، همه به گفتگو تشویق می‌شوند و اختلافات همیشه از طرق غیر خشونت‌آمیز به مسیری برای تعاون و مشارکت تبدیل می‌گردند (اشرافی، ۱۳۹۳: ۸۵). پرهیز از جنگ و خشونت و دستیابی به صلح و آرامش در میان گروه‌های انسانی همواره از دغدغه‌های مهم بشر بوده است. تجربیات تلخ آسیب‌ها و آمارهای روبه افزایش بوده است. (مالیسیو، ۲۰۱۷: ۱۴۱).

یکی از مهم‌ترین عناصر حرکت همسویی با جهانی‌شدن برقراری صلح پایدار در حوزه شهری هست که زمینه‌ساز وحدت و انسجام و همدلی در جامعه خواهد شد. ساختن فرهنگی همسو با سازش و صلح نیاز به یک فراگیری در سطح جامعه دارد نیاز به یک اقدام جامع و راهبردی و الگویی متناسب با فرهنگ شهری دارد. با توجه به اختلاف‌نظرهایی که در میان صاحب‌نظران و سیاست‌گذاران در حوزه ارتقای فرهنگ صلح در میان شهروندان وجود دارد انجام تحقیقاتی از این دست می‌تواند به نوبه خود در جهت نزدیک کردن دیدگاه‌های آنها و ایجاد اجماع مؤثر باشد؛ بنابراین اگر به دنبال صلح و آرامش در جامعه هستیم نخست باید در پی فرهنگ صلح باشیم؛ یعنی در ابتدا باید به دنبال نهادینه کردن فرهنگ صلح و مؤلفه‌های آن در جامعه بود. به سخن دیگر به صلح دست نخواهیم یافت مگر تحول فرهنگی در جامعه رخ داده و جامعه به سوی شناخت فرهنگ صلح سوق داده شود. در تحقیق حاضر محقق به دنبال آن است تا موضوع فرهنگ صلح را مورد بررسی قرار داده و با شناسایی مفاهیم اصلی این موضوع و ارائه الگویی مناسب از آن بتواند مؤلفه‌های فرهنگ صلح و صلح‌طلبی را در جامعه شناسانده و

کاربردهای آن را در سطح زندگی کاری و اجتماعی افراد ترویج نماید.

۲- مبانی نظری؛ تعاریف و پیشینه پژوهشی:

صلح یکی از مهم‌ترین مفاهیم سیاست بین‌الملل است. برای تحلیل صحیح‌تر این مفهوم چند دیدگاه و رویکرد شاخص وجود دارد که به نحوی تمام تحلیل‌ها در زمینه صلح در قالب آنها شکل می‌گیرد. در سیاست بین‌الملل از سه منظر و رویکرد به صلح نگریسته می‌شود. رویکرد رئالیسم رویکرد لیبرالیسم و رویکرد سازه‌انگاری. در رویکرد واقع‌گرایی ناامنی همواره تهدیدکننده واحدهای سیاسی است و برقراری صلح و امنیت هدفی است که دولت‌ها در پی آن هستند. قدرت از جمله عوامل بروز جنگ می‌باشد، به همین دلیل تنازع و رقابت و ناامنی گسترده در سیاست بین‌الملل در نتیجه کنش بازیگران برای به دست آوردن قدرت است در حقیقت در رویکرد واقع‌گرایی به معنی نبود تهدید امنیت فیزیکی و آن‌هم از نوع نظامی آن می‌باشد. (شفیعی ۱۳۹۲:۱۱). در برابر این رویکرد دیدگاه لیبرال‌ها قرار دارد که مطالعات امنیتی خود را بر پایه صلح استوار کرده و معتقدند زور و قدرت نمی‌تواند تضمین‌کننده صلح جهانی و شهروندی باشد زیرا شکست‌خوردگان درصدد چالش مجدد با پیروز شدگان می‌باشند (همان، ۱۳۹۲:۱۳). سازه‌انگاری نیز به عنوان رویکردی در مطالعه سیاست بین‌الملل خود ترکیبی از رویکردهای دیگر است. در واقع می‌توان سازه‌انگاری را حدفاصل نئورئالیسم و نئولیبرالیسم دانست. پیروان این مکتب بر این باورند که نگرش‌های جهان‌وطنی و اجتماع‌گرایی موجب بروز صلح شده است (همان، ۱۳۹۲:۱۴).

۲-۱- صلح

صلح از مهم‌ترین مفاهیم سیاست بین‌الملل است. برای تحلیل صحیح‌تر این مفهوم چند دیدگاه و رویکرد شاخص وجود دارد که به نحوی تمام تحلیل‌ها در زمینه صلح در قالب آنها شکل می‌گیرد. در سیاست بین‌الملل از سه منظر و رویکرد به صلح نگریسته می‌شود، رویکرد رئالیسم رویکرد لیبرالیسم و رویکرد سازه‌انگاری. در رویکرد واقع‌گرایی ناامنی همواره تهدیدکننده واحدهای سیاسی است و برقراری صلح امنیت هدفی است که دولت‌ها در پی آن هستند، قدرت از جمله عوامل بروز جنگ می‌باشد. به همین دلیل تنازع و رقابت و ناامنی گسترده در سیاست بین‌الملل در نتیجه کنش بازیگران برای به دست آوردن قدرت است. در برابر این رویکرد دیدگاه لیبرال‌ها قرار دارد که مطالعات امنیتی خود را بر پایه صلح استوار کرده و معتقدند زور و قدرت

نمی‌تواند تضمین‌کننده صلح جهانی باشد. سازه‌انگاری نیز به‌عنوان رویکردی در مطالعه سیاست بین‌الملل خود ترکیبی از رویکردهای دیگر است. در واقع می‌توان سازه‌انگاری را حداقل سه نئورئالیسم و نئولیبرالیسم دانست (شفیعی، ۱۳۹۲: ۲۳). واژه صلح در لغت به معنای آشتی، دوستی، سازش و... به کار می‌رود. در فرهنگ سیاسی صلح به معنای حالت آرامش در روابط عادی با کشورها و فقدان جنگ و نظام تهدید است. از نظر روابط بین‌الملل مقصود از صلح احتراز از اختلاف و صلح ثبات نسبی و فقدان اختلاف است. نظریه صلح از سال ۱۹۶۴ و با دیدگاه‌های «گالتونگ» در مورد صلح و جنگ شاهد تغییرات مهمی بوده است. گالتونگ خشونت و جنگ را به این صورت تعریف می‌کند: زمانی که انسان تحت تأثیر قرار می‌گیرد، به‌طوری که این تأثیر درک ذهنی و فیزیکی واقعی او را پایین‌تر از درک بالقوه وی قرار می‌دهد. (Galtung, 2007: 188).

۲-۲- فرهنگ صلح

صلح به عنوان رهایی از وضعیت تزاخم، درگیری و بهره‌برداری از وضعیت ثبات، وحدت، آرامش و همدلی ناشی از هماهنگی، تفاهم و سازگاری مردم با یکدیگر و نه از رهگذر زور، بلکه از طریق توافق و تفاهم واقعی همان حالت حقیقی عادلانه و واقعی باعث شکل‌گیری ایده فرهنگ صلح برای اولین بار در برنامه‌های یونسکو در کنگره بین‌المللی «صلح در اذهان انسان‌ها» در ساحل عاج گردید. ایده فرهنگ صلح به عنوان رهیافتی نسبت به حیات انسان با فراهم آوردن احترام به یکدیگر و انصاف بر روابط اجتماعی حاکم به دنبال تبدیل ریشه‌های فرهنگ جنگ و خشونت به فرهنگ گفتگو است. (گودرزی، ۱۳۹۸: ۲۲). بر این اساس می‌توان گفت ایده فرهنگ صلح در پی تحقق بخشیدن به امور زیر است:

- دگرگونی و جایگزینی ارزش‌ها، طرز تلقی‌ها و رفتارهای موجود با گرایش‌ها و رفتارهای مروج صلح و نفی خشونت؛
- توانمندسازی مردم در همه سطوح با مهارت‌های گفتگو، میانجی‌گری، مدارا و همدلی؛
- از میان برداشتن ساختارهای سلطه‌جو و استثمارگر از طریق مشارکت دموکراتیک و توانمندسازی مردم برای ایفای نقش فعال در فرایند توسعه؛
- امحای فقر و نابرابری تبعیض‌آمیز در بین ملت‌ها و ترویج توسعه پایدار انسانی مبتنی بر مشارکت اجتماعی؛
- توانمندسازی اقتصادی و سیاسی زنان و فراهم کردن فرصت‌ها و زمینه‌های حضور برابر

مردان در همه سطوح تصمیم‌گیری؛

- حمایت از جریان آزاد اطلاع‌رسانی و گسترش پاسخ‌گویی و شفافیت در حاکمیت و تصمیم‌گیری اجتماعی و اقتصادی (میرکوشش، ۱۳۸۷: ۱۰۱).

بر این اساس، می‌توان فرهنگ صلح را به عنوان یک رهیافت اخلاقی نسبت به حیات انسانی مبتنی بر ارزش‌های جهانی، همچون؛ آزادی، عدالت، همبستگی، مدارا، حقوق بشر و برابری زن و مرد، اصول دموکراسی، تفاهم بین دولت‌ها، کشورها و بین گروه‌های مذهبی، نژادی، فرهنگی و اجتماعی دانست (Richmond, 2008: 23) ایده فرهنگ صلح منحصر به دولت‌ها و بر اساس اصل حاکمیتشان نخواهد بود، بلکه فراتر از روابط بین‌الملل را مورد توجه قرار می‌دهد. در مطالعات صلح بر درک صحیح از فرهنگ‌ها و ابعاد گوناگون روابط اجتماعی تأکید بسیار می‌شود تا بتوان با فهم و درک ریشه‌های شکل‌گیری تعارض و ایجاد خشونت شرایط ایجاد، حفظ و تداوم صلح را تغییر اساسی در امکانات موجود در جوامع انسانی از طریق انقلاب اجتماعی در سطح ملی و فراملی فراهم ساخت (کافی، ۱۳۹۲: ۳۰).

۳-۲- الگو

«الگو» در زبان فارسی در مفاهیمی چون مدل، سرمشق، اسوه، مثال و نمونه به کار می‌رود. منظور از الگو؛ تصویری است که واقعیت‌ها و روابط موجود گرفته شده و نشانگر متغیرهای موجود، نحوه ارتباط آنها و نتایج حاصل از کنش و واکنش آنهاست. به عبارتی دقیق‌تر «الگو» یک طرح پیشنهادی است که دریافت ما از دنیای خارج را توضیح می‌دهد، چشم‌اندازی را ارائه می‌کند و راه‌های ساده کردن پیچیدگی‌های آن را نشان می‌دهد، به پژوهشگر می‌گوید چه چیزی مهم است و روند علت و معلولی پدیده‌ها چیست؟ (عطاریان نژاد، ۱۳۸۶: ۶۶). الگو مدل یا یک سلسله قوانین است که با استفاده از آن می‌توان هر چیزی یا قسمتی از یک چیز را تولید نمود. در علوم اجتماعی الگوها شیوه‌های زندگی نشئت گرفته از فرهنگ است که افراد به طور طبیعی با آنها سرو کار دارند و اعمال خود را با این الگوها تطبیق می‌دهند (شایسته نژاد، ۱۳۹۰: ۶۹).

۳- پیشینه پژوهش

در خصوص صلح و موضوعات مرتبط با آن پژوهش‌های متعددی انجام گردیده است لیکن ادبیات موضوع نشان می‌دهد در رابطه با فرهنگ صلح خصوصاً در حوزه‌های شهری تاکنون

مطالعه مهمی صورت نگرفته است. در ادامه این قسمت به برخی از پژوهش‌های انجام شده که قرابت بیشتری با موضوع مورد تحقیق این رساله دارد می‌پردازیم:

جدول ۱- پیشینه تحقیق

نویسندگان (سال پژوهش)	عنوان یا سؤالات اصلی	روش تحقیق	مهم‌ترین یافته‌ها
اشرفی (۱۳۹۳)	تفسیر جدید از صلح و امنیت بین‌المللی و تأثیر آن بر مفهوم حاکمیت ملی	توصیفی	در این تحقیق مفاهیم صلح و امنیت در گذشته پرداخته و نتیجه گرفته است که در دوران پس از جنگ سرد چون جامعه بین‌المللی نقش بسیار فعالی در نظارت و مراقبت از حقوق بشر و اصول اساسی بر عهده گرفته است.
کاظم پور (۱۳۹۱)	تأثیر برنامه آموزش صلح در تربیت شهروند جهانی	شبه آزمون	در این پژوهش که در جامعه تمام دانش آموزان پسر دوره متوسطه رشت به صورت تصادفی با حجم ۳۰ نفر به عنوان گروه آزمایشی انتخاب گردید داده‌های گردآوری شده با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل شد و نتیجه نشان داده شد که بر این اساس برنامه آموزش صلح در بهبود تربیت شهروند جهانی و هم‌چنین در افزایش دانش، توانش و پرورش نگرش شهروند جهانی تأثیر دارد.
گودرزی ۱۳۹۷	جهانی‌شدن حقوق بشر: فرهنگ صلح و روابط	توصیفی تحلیلی	یافته‌ها نشان داده شده است که با جهانی‌شدن حقوق بشر باعث گردیده تا مطالعات صلح مثبت در قالب نسل‌های حقوق بشر و مطالعات صلح منفی در قالب اصل مداخله بشردوستانه و اصل مسئولیت حمایت تعاملی دوطرفه با همپوشانی یکدیگر به شکل‌گیری فرهنگ صلح یاری رساند.
اسدی و همکاران ۱۳۹۷	طرح‌های صلح جهانی در پرتو نقد	تحلیلی	نتایج تحقیق نشان می‌دهد، این طرح‌ها، علی‌رغم این‌که مورد توجه جامعه جهانی قرار گرفته و در جاهایی مبنای عمل قرار گرفته‌اند؛ لیکن در همه آنها دو کاستی یا غفلت مهم دیده می‌شود که سبب ناکارآمدی آنها شده است. این دو کاستی عبارت است از: نگاه انتزاعی، غیر انضمامی و غیر میان فرهنگی به مفهوم صلح و دیگری، غفلت از موضوع آموزش صلح. در انتها، با توجه به اهمیت این دو موضوع، نکاتی را در خصوص اهمیت و ضرورت نگاه میان فرهنگی به صلح و نیز ضرورت

نویسندگان (سال پژوهش)	عنوان یا سؤالات اصلی	روش تحقیق	مهم‌ترین یافته‌ها
			آموزش صلح بیان کرده‌ایم.
هدایتی ۱۳۹۷	بررسی عملکرد سازمان بین‌المللی یونسکو در پیشبرد فرهنگ صلح	توصیفی	در پژوهش حاضر سعی شده است به عملکرد سازمان بین‌المللی یونسکو در زمینه ترویج و ارتقای صلح پرداخته شود. روش پژوهش مقاله مبتنی بر روش کتابخانه‌ای و توصیفی است که تلاش شده است که از ظرفیت‌های موجود اعم از کتاب‌ها و مقالات حداکثر استفاده صورت گیرد.

۴- روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف، نظری و کاربردی و از نظر رویکرد کیفی است و از استراتژی داده بنیاد بهره گرفته است. از آنجاکه طراحی مدل فرهنگ صلح، مطلوب این پژوهش بود؛ بنابراین راهبرد نظریه داده بنیاد انتخاب شد تا با این مطلوب سازگاری داشته باشد. پاول می‌گوید: نظریه داده بنیاد روشی است که نظریه‌ها، فرضیه‌ها و قضایا را طی یک فرایند منظم، به جای استنتاج از پیش‌فرض‌های قبلی، سایر پژوهش‌ها یا چارچوب‌های نظری موجود، به طور مستقیم از داده‌ها کشف می‌کند (پاول، ۱۳۹۹: ۶۷). روش داده بنیاد در ابتدا توسط دو محقق آمریکایی به نامهای گلیرز و استراوس در کتابی بنام اکتشاف نظریه‌سازی داده بنیاد مطرح گردید. در این روش، پژوهشگر به گردآوری داده‌های کیفی از طریق مشاهده، مصاحبه و تجزیه و تحلیل متنی پرداخته، آنها را کدبندی می‌کند و متغیرهای اصلی را یافته و به بررسی تغییرها می‌پردازد (دانایی‌فرد، ۱۳۸۴: ۴۷). بر همین اساس در این تحقیق از روش غیر نظام‌مند گلیرز استفاده شده است. سه طرح یا شیوه برای انجام روش داده بنیاد وجود دارد: شیوه سیستماتیک که توسط کورین و استراس (۱۹۹۰) مطرح شد و با سؤالات ساختارمند روابط بین ابعاد مدل را هم نشان می‌دهد. شیوه نوحاسته یا رهیافت ظاهر شونده که توسط گلیرز^۱ (۱۹۹۲) توسعه داده شد. شیوه سازگارا (ساخت‌گرا) که توسط کتی چارمز^۲ در سال ۲۰۰۰ توسعه داده شد. این طرح

1Glaser

2Charmaz

نوعی موضع فلسفی است که به موضع تقریباً اثبات‌گرا می‌پردازد (دانایی فرد، ۱۳۸۴: ۵۲) گلاسر در نقدی آشکار بر طرح نظام‌مند، تأکید مضاعف بر قواعد و رویه‌ها و نیز به‌کارگیری چارچوبی مشخص و از قبل تعیین شده را از جمله نقاط ضعف آن برمی‌شمرد. وی بر این اندیشه است که نظریه باید خود از دل داده‌ها بجوشد و ظهور یابد، نه اینکه پژوهشگر از قبل رابطه میان مقوله‌ها را در قالب کدگذاری محوری در نظر گرفته باشد، آنگاه در پی مقوله‌هایی بگردد که با این الگو سازگار باشد. از این‌رو در طرح ظهور یابنده نمودار اولیه‌ای که نشان‌دهنده روابط میان مقوله‌ها باشد ترسیم نمی‌شود (Glaser, 1992). روش گردآوری داده‌ها و اطلاعات در تحقیق حاضر کتابخانه‌ای و میدانی بوده است که در بررسی اسنادی، متن‌های مکتوب شامل کتاب‌ها، مقاله‌ها، مجلات و مصاحبه‌های پیرامون موضوع صلح و فرهنگ صلح بررسی و سعی بر توصیف کیفی محتوای مورد نظر شده است. پس از استخراج داده‌های نظری، داده‌های مورد نیاز تکمیلی با به‌کارگیری ابزار مصاحبه جمع‌آوری شد. روش گردآوری داده‌ها بر اساس مصاحبه از نوع نیمه‌ساختاریافته بود. جامع آماری پژوهش شامل نخبگان و صاحب‌نظران^۱ در حوزه تحقیقاتی پژوهش بودند. نمونه‌گیری به روش گلوله برفی^۲ (ارجاع زنجیره‌ای) انجام شد و مصاحبه‌ها تا اشباع نظری کامل پیش رفت. به جهت اطمینان از نقطه اشباع نظری مراحل اجرای مصاحبه‌ها تا نمونه هفدهم ادامه یافت. ویژگی‌های جمعیت شناختی نمونه آماری تحقیق در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۲. ویژگی‌های جمعیت شناختی مصاحبه‌شوندگان

ویژگی	شاخص‌ها	تعداد	سهم نسبی
شغل	هیأت علمی	۷	۴۱٪
	اجرایی	۹	۵۸٪
مدرک تحصیلی	کارشناسی ارشد	۲	۱۲٪
	دکتر	۱۴	۸۸٪
سابقه کار	کمتر از ۱۵ سال	۱	۶٪
	۱۵ تا ۲۰ سال	۷	۴۱٪
	بیشتر از ۲۰ سال	۸	۵۲٪

۱ خبرگان را اساتید و صاحب‌نظران دانشگاهی در رشته‌های مدیریت امور فرهنگی، تاریخ بین‌الملل و مدیریت شهری شامل می‌شدند.

2 Snowball Sampling

کوربین و استراوس (۲۰۰۸) برای ارزشیابی پژوهش‌های مبتنی بر رویکرد داده بنیاد معیار مقبولیت را ارائه کردند. مقبولیت بدان معناست که نتایج نهایی به دست آمده تا چه میزان در انعکاس تجارب و علم پاسخگویان و محققان و حتی مخاطبان درباره پدیده مورد مطالعه معتبر و باورکردنی است. این محققان ده شاخص را برای معیار مقبولیت معرفی کردند که از آن جمله می‌توان به حساسیت پژوهشگر، انجام روش‌شناسی، متناسب بودن نمونه، تکرار شدن یک یافته و استفاده از بازخورد مطلعان اشاره کرد (مقدم و همکاران ۱۳۹۵:۱۳۳). بنابراین نتایج نهایی حاصل از پژوهش و همچنین فرایند دستیابی به دیگرام در اختیار چهار نفر از صاحب‌نظران حوزه تحقیق قرار گرفت که بررسی و تحلیل این افراد بر یافته‌های پژوهش صحت گذاشت. همچنین روش لینکن و گوبا نیز که بر اساس چهارعنصر قابلیت اعتبار، قابلیت انتقال، قابلیت اعتماد و قابلیت تأیید شکل می‌گیرد، روایی ابزار را تأیید کرد. جدول ۲ مراحل تأیید روایی بر اساس روش لینکن و گوبا را نشان می‌دهد. یکی از روش‌های معتبر ارزیابی پایایی در تحقیقات کیفی روش حسابرسی فرایند است. نتایج زمانی قابل حسابرسی‌اند که محقق دیگری بتواند فرایند تصمیم به کاررفته توسط محقق اصلی در طول مصاحبه را با روشنی و وضوح پیگیری کند و سازگاری مطالعه را نشان دهد (Downing 2004). بنابراین، در تحقیق حاضر، فرایند اجرای تصمیمات و همچنین همه داده‌های خام، تحلیل‌شده، کدها، مقوله‌ها، فرایند مطالعه، اهداف اولیه و سؤال‌ها در اختیار دو تن از صاحب‌نظران قرار گرفت و با حسابرسی دقیق همه گام‌های پیموده شده تأیید شد. جهت اطمینان از پایایی ابزار، علاوه بر روش حسابرسی از روش توافق درونی (درون موضوعی) بهره برده شد. بدین منظور ضمن ارائه آموزش‌های لازم جهت کدگذاری سه مصاحبه که به صورت تصادفی گزینش شدند اقدام شد. میزان کدهای مورد توافق در هر مصاحبه و میزان توافق درون موضوعی (پایایی) در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. روایی و اعتبار بر اساس روش لینکن و گوبا

شاخص	فرایند
اعتبار	صرف زمان کافی برای پژوهش و تأیید داده‌های مصاحبه توسط مصاحبه‌شونده اخذ نظر خبرگانی که در پژوهش شرکت نداشتند
انتقال پذیری	اخذ نظر خبرگانی که در پژوهش شرکت نداشتند
تأیید پذیری	مستندسازی و حفظ همه گام‌های پژوهش و مستندات در فرایند پژوهش
قابلیت اعتماد	ثبت همه جزئیات پژوهش و یادداشت‌برداری در طول مصاحبه و روند پژوهش

جدول ۴. پایایی ابزار پژوهش با استفاده از روش توافق درون موضوعی

ردیف	عنوان مصاحبه	تعداد کل کدها	تعداد توافقات	پایایی باز آزمون (درصد)
۱	سوم	۲۰	۸	۸۰٪
۲	هشتم	۳۴	۱۳	۷۶٪
۳	شانزدهم	۲۴	۹	۷۵٪
	کل	۷۸	۳۰	۷۷٪

بنابر توافق موجود، میزان توافق درونی بالای ۶۰ درصد بیان‌کننده پایایی مناسب ابزار است؛ بنابراین نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد مصاحبه‌های انجام شده پایایی قابل قبولی داشتند.

۴-۱- تجزیه و تحلیل داده‌ها

پس از اینکه مصاحبه با تک تک مصاحبه‌شوندگان انجام شد صوت مصاحبه‌ها، تایپ و پیاده‌سازی گردید. به هریک از مصاحبه‌شوندگان یک شماره قراردادی داده شد. مصاحبه‌شوندگان علمی با حرف (U) و مصاحبه‌شوندگان اجرایی با حرف (O) مشخص شدند. برای تجزیه و تحلیل متن مصاحبه‌ها از روش تحلیل بنیاد استفاده گردید. بر اساس این روش مصاحبه‌ها مکرر خوانده شده و مطالب مرتبط پژوهشگران که در حقیقت پاسخ به سؤالات اصلی بودند مشخص و سپس داده کیفی انتخاب شده کدگذاری گردید. کدگذاری داده‌ها، برحسب مصاحبه و شماره‌های قراردادی که در بالا تشریح شد صورت گرفت.

برای توسعه مدل نظری فرهنگ صلح، محقق به شکلی مداوم و هدفمند، طی فرایند تحلیل داده‌ها بین کدگذاری باز و محوری حرکت نمود. همان‌طور که استراوس و کوربین تأکید کرده‌اند، فرایند کدگذاری باز و محوری دو گام متوالی یک فرایند تحلیلی نیستند، بلکه فرایند کدگذاری، پویا و شناور انجام می‌گیرد. در ابتدای کدگذاری، تلاش شد مقوله‌ها از طریق کدگذاری باز مشخص شود و طی کدگذاری محوری، مقوله‌ها به یکدیگر مرتبط می‌شوند. بعداً اینکه ارتباط بین مقوله‌ها طی کدگذاری باز و محوری شناسایی شدند، طی کدگذاری انتخابی، مقوله‌ها، مقوله‌های فرعی و ارتباط آن‌ها یکپارچه شده تا مدل نظری توسعه یابد.

۵- یافته‌های پژوهش

نتایج به دست آمده حاکی از آن است که بر اساس نقطه نظرات مصاحبه‌شوندگان این پژوهش شانزده مفهوم فرعی و در زیرمجموعه ۵ مقوله اصلی یعنی مشخصه‌های فرهنگ صلح، عوامل

شکل‌دهنده، عوامل تقویت‌کننده، موانع شکل‌گیری و پیامدهای فرهنگ صلح استخراج شده است که تا حدود زیادی با نتایج پیرامون موضوع تحقیق همخوانی دارد. در ادامه پژوهش کلیه مفاهیم فرعی استخراج شده تحقیق تشریح می‌شود.

جدول ۳- نمونه کدگذاری اولیه

کدگذاری باز	گزیده متن	نشانهگر
<ul style="list-style-type: none"> • آموزش همه‌جانبه برای فرهنگ صلح • درک و شناخت لازمه کار • گفت‌وگو برای صلح بدون تعارض • محیط‌های درونی و بیرونی اجتماع • ساختارها و نمادهای شهری 	<p>- در کنار آموزش‌های همه‌جانبه عمومی در زمینه درک، شیوه‌های گفتگو، حل مسأله بدون تعارض و... که هدف فرهنگ‌سازی را نشانه می‌گیرد و در کنار آن درواقع یکی از ابعاد صلح هم است که رفع تبعیض در زمینه آموزش را در برمی‌گیرد باید به نمادسازی نیز فرصت داده شود و پرداخته شود؛ بنابراین شهر، مبلمان شهری، ساختار فیزیکی و اجتماعی همه باید برنامه‌ریزی شده باشند و یادآور برابر انسان‌ها و بازکننده راه‌های گفتگو باشند.</p>	O1
<p>- تأکید بر استفاده از فناوری در رسانه</p>	<p>- استفاده از فن‌آوری‌های نوین اطلاعاتی به عنوان رسانه‌های نوین و به‌کارگیری فناوری‌های پیشرفته تأثیر بسزایی در جهت‌دهی افکار عمومی و نگرش افراد به صلح و فرهنگ آن دارد.</p>	U3

نگارنده: ۱۴۰۰

* با توجه به محدودیت‌های موجود در نشریه و به علت اینکه حجم مقاله بیش از حد مجاز نشود از ذکر کلیه کدها و شناسه‌ها خودداری شده است.
پس از فهرست کردن تمامی نکات کلیدی در مصاحبه‌ها به هر نکته یک کد (عنوان) تخصیص داده شده است که در جدول شماره ۴ در قالب کدهای اولیه نشان داده شده است. در این جدول نشانهگر U3 به معنای سومین مصاحبه با اعضای هیأت علمی دانشگاه می‌باشد.

جدول ۴- کدهای نهایی، مضامین فرعی و مضامین اصلی

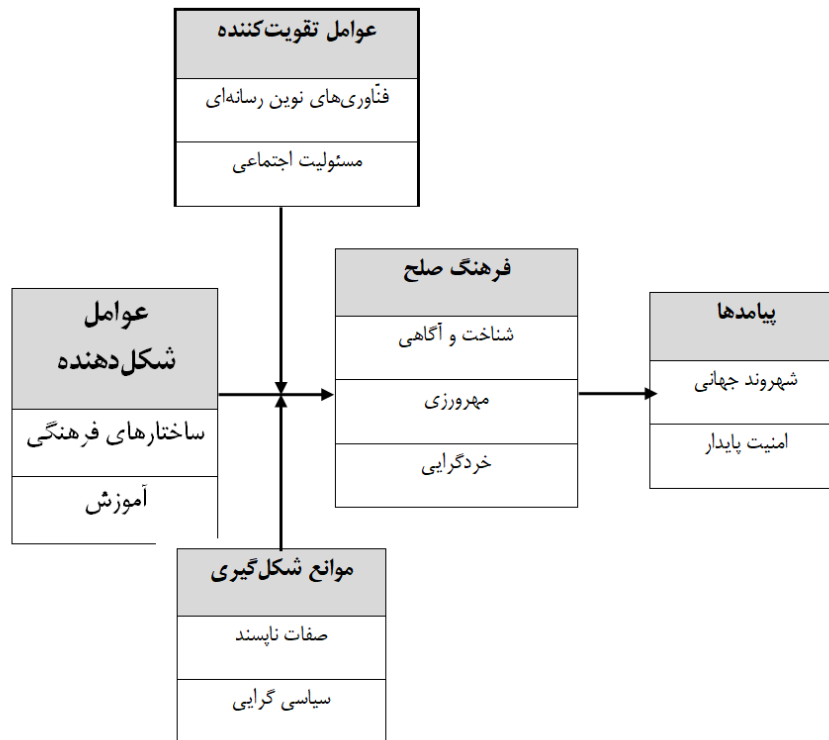
طبقات اصلی	مقوله‌ها (طبقات فرعی)	مفاهیم
عوامل محوری (فرهنگ صلح)	آگاهی و شناخت	آگاهی افزایی
		شناخت
		باورپذیری
		افزایش فهم جامعه
	مهرورزی	روابط دوستانه
		فرهنگ دوستی
		پرهیز از خشونت
		دوست‌یابی
	خردورزی	چارچوب‌های ذهنی
		تفکر و تدبیر در امور
		بلوغ فکری
		تکامل شخصیتی
	عوامل تقویت‌کننده	فناوری‌های نوین رسانه‌ای
فضای مجازی		
تولید برنامه‌های رسانه		
استفاده از فناوری‌های نوین		
مسئولیت‌های اجتماعی		ارتباطات مردمی
		عدالت اجتماعی
		مسئولیت‌پذیری
		گفت‌وگوی تعاملی
		مشارکت مردمی
		تشکل‌های فرهنگی
ساختارهای فرهنگی		هویت فرهنگی
	الگوی صلح	
	بسترسازی فرهنگ محلی	

طبقات اصلی	مقوله‌ها (طبقات فرعی)	مفاهیم
عوامل شکل‌دهنده	آموزش	تعلیم و تربیت دانش آموزان
		دروس صلح‌طلبی
		آموزش خانواده
		یادگیری شهروندی
موانع شکل‌گیری	صفات رذیله فردی	خودبینی
		تکبر و غرور
		برتری‌جویی
	سیاست‌های نامناسب	مداخلات دولتی
		ذهنیت کارگزاران سیاسی
		تصمیمات نادرست قومیتی
پیامدها	شهروند جهانی	تمدن‌سازی
		ترویج حقوق شهروندی
		جهانی‌شدن
	امنیت پایدار	آرامش
		امنیت و صلح پایدار

نگارنده: ۱۴۰۰

۱-۵- رویش الگو و اشباع نظری

در مرحله دوم که کدگذاری محوری نامیده شده است محقق یکی از مقوله‌ها را انتخاب کرده و آن را تحت عنوان پدیده محوری در مرکز فرایند الگو قرار می‌دهد.

۶- نتیجه گیری

وظیفه ساختن فرهنگ صلح نیاز به یک اقدام جامع آموزشی، فرهنگی، اجتماعی و مدنی دارد که در آن هر فرد چیزی برای یادگیری و چیزی برای اشتراک‌گذاری دارد. این اقدامات همه سنین و همه گروه‌ها را مورد توجه قرار می‌دهد. این راهبردی جهانی با ذهنیتی آزاد و با هدفی خاص است، یعنی ایجاد فرهنگ صلح جداناپذیر که در قلب و ذهن مردم ریشه داشته باشد. صلح، صرفاً به معنای نبودن تفاوت‌ها و اختلافات نیست. صلح یک فرآیند مثبت، پویا و مشارکتی است که ذاتاً با مردم‌سالاری، عدالت و توسعه برای همه پیوند خورده است که در آن تفاوت‌ها مورد احترام است، همه به گفتگو تشویق می‌شوند و اختلافات همیشه از طرق غیر خشونت‌آمیز به مسیری برای تعاون و مشارکت تبدیل می‌گردند. در جهان کنونی این وضعیت تغییر کرده و ملاک‌های جهانی برای صلح‌سازی و تهدید صلح مورد نظر، مقرر شده است. تحولات دهه‌های اخیر در عرصه فرهنگ نشانگر این است که نقش صلح‌طلبی و فرهنگ آن در معادلات جهانی روبه گسترش است و در این میان نقش افراد جامعه در این راستا هر چه

بیشتر خودنمایی می‌کند. از این‌رو وجود یک الگوی مفهومی برای هدایت جامعه و ترویج گسترشی فرهنگ صلح بسیار اهمیت دارد از این‌رو این پژوهش با هدف شناسایی الگوی فرهنگ صلح با انجام مصاحبه‌های عمیق و داده بنیاد از دل نظرات نخبگان و اساتید حوزه فرهنگ و جامعه‌شناسی مقوله‌هایی مطابق با فرهنگ صلح احصاء نمود که حاصل آن پیدایش ۵ فرامقوله و یا طبقه اصلی و زیر مقولات آن به شرح ذیل شد: الگوی مفهومی فرهنگ صلح با مقوله‌های محوری شناخت و آگاهی، مهرورزی و خردگرایی؛ مقوله‌های بسترساز و شکل‌دهنده شامل ساختارهای فرهنگی و آموزش؛ مقوله‌های تقویت‌کننده شامل فناوری‌های نوین رسانه‌ای و مسئولیت‌های اجتماعی؛ و عواملی مانند صفات ناپسند و سیاسی‌گرایی به عنوان عوامل مانعی و شهروند جهانی و امنیت پایدار حاصل و پیامد این الگوی مفهومی. بر این اساس می‌توان گفت ایده فرهنگ صلح در پی تحقق بخشیدن به امور زیر است:

- دگرگونی و جایگزینی ارزش‌ها، طرز تلقی‌ها و رفتارهای موجود با گرایش‌ها و رفتارهای مروج صلح و نفی خشونت؛
- توانمندسازی مردم در همه سطوح با مهارت‌های گفتگو، میانجی‌گری، مدارا و همدلی
- از میان برداشتن ساختارهای سلطه‌جو و استثمارگر از طریق مشارکت
- ترویج و توسعه امنیت پایدار و جریان اطلاع‌رسانی آزاد رسانه‌ای
- پیشبرد دگرپذیری و انسجام ملی و همبستگی و اتحاد
- احترام به تنوع‌های فرهنگی و خرده‌فرهنگ‌های جامعه
- گسترش نوع‌دوستی و اندیشه ورزی افراد جامعه و ...

منابع

- کافی، مجید و کاظمی مهرآبادی، رعنا و هوشیار آزاد (۱۳۹۲). «نظریه‌پردازی ایرانی در حوزه مطالعات صلح: گامی فراتر از صلح دموکراتیک»، اطلاعات سیاسی - اقتصادی سال بیست و هشتم، شماره ۲۹۴.
- میرکوشش، امیرهوشنگ و نوری صفا، شهرزاد (۱۳۹۲)، «هستی‌شناسی صلح بین‌المللی در بستر فرهنگ مدارا و صلح ایرانی»، فصلنامه راهبرد، سال بیست و دوم، شماره ۶۸، صص ۳۲-۷.
- گودرزی، مهناز؛ کفاش نیری، محمد (۱۳۹۸). «جهانی‌شدن حقوق بشر: فرهنگ صلح و روابط بین‌الملل». دوفصلنامه حقوق بشر، سال چهاردهم، شماره ۱، صص ۳۲-۱۹.
- اشرافی، داریوش (۱۳۹۳). «تفسیر جدید از صلح و امنیت بین‌المللی و تأثیر آن بر مفهوم حاکمیت ملی» فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال پانزدهم، شماره ۴۲.
- دانایی‌فرد، حسن (۱۳۸۴). تئوری پردازی با استفاده از رویکرد استقرایی: استراتژی مفهوم‌سازی تئوری بنیادی. دو ماهنامه علمی پژوهشی دانشور. دانشگاه شاهد سال ۱۲، تیر ۱۳۸۴، ش ۱۱.
- دانایی‌فرد، حسن؛ الوانی، مهدی و آذر، عادل (۱۳۸۳)، روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع، تهران، صفار، اشرافی.
- اشرافی، داریوش (۱۳۹۳) «تفسیر جدید از صلح و امنیت بین‌المللی و تأثیر آن بر مفهوم حاکمیت ملی» فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، سال پانزدهم، شماره ۴۲.
- شفیععی، نودر، پایفرد، کیانوش، مرادی، مجید (۱۳۹۲) تکنولوژی ارتباطات: هویت و صلح. نشریه مطالعات میان فرهنگی، سال نهم، شماره ۲۱.
- شایسته نژاد، علی‌اکبر (۱۳۹۰) آسیب‌شناسی نقش الگویی رهبران جامعه در تداوم انقلاب اسلامی ایران، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، سال هشتم شماره ۲۷.
- کفاش نیری، محمد و گودرزی، مهناز، (۱۳۹۸)، جهانی‌شدن حقوق بشر: فرهنگ صلح و روابط بین‌الملل. فصلنامه مطالعات میان فرهنگی، شماره ۲۵.
- شفیععی، نودر، پایفرد، کیانوش، مرادی، مجید (۱۳۹۲) تکنولوژی ارتباطات؛ هویت صلح، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات میان فرهنگی، سال نهم، صفحات ۹-۳۲.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008). Basic of Qualitative Reasearch, 3ed, Basic of qualitative research, Techniques and procedures for developing grounded theory, Thousand oak, USA: sage.
- Downing, S. M. (2004). "Reliability: on the reproducibility of assessment data", *Medical Education*, 38 (9), pp. 1006-1012.
- Dunkel, M. (2014). Jazz-Made in Germany and the Transatlantic Beginnings of Jazz Diplomacy, in Ahrendt, R, M. Ferraguto and D. Mahiet. (eds). Music and diplomacy from the early modern era to the present. Palgrave: Macmillan.

- Galtung, J. (2007). Twenty five years of peace research: Ten challenges and some responses, *Journal of Peace Research*, 22(2), 141-158.
- Glaser, B. G. (1992). *Theoretical sensitivity: Advances in the methodology of grounded theory*, Sociology Press, San Francisco, University of California.
- kafi majid, ranaa kazemi mehrabadi, azad hoshyar, I (1392). Iranian theorizing in the field of peace studies: a step beyond democratic peace. (In Persian)
- mir koshesh amir hoshang, nori safa shahrzad, (1392), *Ontology of international peace in the context of Iranian culture of tolerance and peace* (In Persian)
- godarzi mahnaz, mohamad kafash nayeri, (1398), *The Globalization of Human Rights: The Culture of Peace and International Relations* (In Persian)
- ashrafi daryosh, (1393), *New Interpretation on Peace and International Security and Its Influence on the National Sovereignty*. (In Persian)
- danaei fard hasan, (1384), *Theorizing using an inductive approach: a fundamental theory conceptualization strategy*. (In Persian)
- danaei fard hasan, alvani mehdi, aadel azar, (1393), *Qualitative research methodology in management: a comprehensive approach*. (In Persian)
- shafiei nozar, payfard kianosh, moradi majid, (1392), *Communication Technology: Identity and Peace*. (In Persian)
- shayeste nejad ali akbar, (1390), *Pathology of the exemplary role of community leaders in the continuation of the Iranian Islamic Revolution*. (In Persian)
- Malesevic, Sinisa (2017), *The Rise of Organized Brutality*, London: Cambridge University Press.
- Moghadam, A., Kamalian, A., Oraei Yazadni, B., Kord, B., & Roshan, S. (2017). "Explaining and Designing an Entrepreneurial Human Resource
- Richmond, P O. (2008). *Peace in international relations*, New York, Routledge .